

Žďár u Mnichova Hradiště

Středočeská obec Žďár se nachází v severovýchodní části mladoboleslavského okresu přibližně na polovině cesty mezi Mnichovým Hradištěm a Turnovem. Její součástí je šest osad – Žďár, Doubrava, Žehrov, Příhrazy, Skokovy a Břehy.

Historie

Celá oblast dnešního Žďáru a okolí byla pokryta až do středověku hlubokými lesy, archeologové zde nepředpokládají pravěké osídlení. Byly zde sice nalezeny dva broušené nástroje z konce doby kamenné, bronzová sekerka únětické kultury a kamenný předmět z mladší doby kamenné, jedná se ale o nálezy ojedinělé a náhodné.

Počátky osídlení tohoto kraje spadají až do období středověké kolonizace ve 13. století. Podle archeologa Jiřího Waldhausera se události vyvíjely následovně: V druhé polovině 13. století se neznámý šlechtic rozhodl osídlit oblast žehrovského lesa. Vybudoval skalní hrádek dnes zvaný Staré Hrady u Příhraz a několik vsí v jeho okolí. Jeho projekt však nebyl příliš úspěšný. O důvodech, proč tomu tak bylo, můžeme jen spekulovat, faktem však je, že z vesnic zůstaly pouze Žďár a Žehrov. Zřejmě na přelomu 14. a 15. století zanikly původní Skokovy, Příhrazy, vesnice u dnešních Kurovodic a zřejmě i ves stojící v místech dnešní žehrovské obory blízko hájovny Belvín. O její existenci svědčí stovky střepů z nádob z doby před 500 – 700 lety nalezených u studánky.

Pojmenování vesnic Žďár a Žehrov přímo odkazuje na způsob jejich vzniku (žďáření = vypalování lesa za účelem získání zemědělské půdy), stejně tak rozložení domů podél cesty, bez středové návsi, je typickým znakem kolonizačních vesnic. Kdo však byl tím, jenž inicioval založení vesnic, se už asi nikdy nedozvíme.

Co nám říkají historická fakta?

Ve 14. století náležel Žďár, Žehrov a další obce ke Kosti, kterou později získali Vartemberkové. V roce 1375, kdy Markvart z Vartemberka koupil Rohozec, připadly tyto vsi k zboží rohozeckému. Vartemberkové drželi panství s výjimkami až do roku 1547, kdy byly Adamovi z Vartemberka jeho statky pro účast na protihabsburském odboji zkonfiskovány. Roku 1559 je však koupil zpět a po jeho smrti se o majetek rozdělili jeho synové. Nejstarší syn Kryštof získal díl rohozecký, k němuž opatřil Žďár, půl rybníka Žďárského a les Hol u Žehrova, ostatní vesnice byly připojeny k panství svijanskému, patřícímu bratrům Karlovi a Jaroslavu. Po Kryštofově smrti 1585 vysoudili bratři majetek na vdově Elišce z Donína a vsi byly opět sjednoceny. Roku 1593 se obě panství znovu rozdělila. K panství Rohozci a Skalám, jejichž majitelem byl Karel z Vartemberka, byl připojen Žehrov s rybníkem, Skokovy a Arnoštice.

Jaroslav vlastnil nově utvořené panství svijanské (už 1578 dal postavit zámek a k majetku připojil např. Březinu, Mařenice=Dařenice, Žďár). Po jeho smrti v r. 1602 se vdova vdala za Jáchyma Ondřeje Šlika, který r. 1610 zdědil její majetek. Koupil nazpět i Žehrov a dvůr Arnoštice. Od r. 1615 tak celý kraj (až na nedlouhou výjimku) patřil k panství svijanskému.

Žďár

Za účast na stavovském povstání byl Šlikovi majetek zabaven, novým vlastníkem se stal Albrecht z Valdštejna. Ten ho později převedl na Maxmiliána z Valdštejna, pána na Hrubé Skále. V majetku rodu Valdštejnů zůstaly tyto vsi až do roku

1820, kdy je získali Rohanové. Po zrušení patrimoniální správy tvořil Žďár s Doubravou, Břehey a Příhrazy samostatnou obec, Žehrov, Skokovy a také Srbsko a Kamenice další obec. Obě patřily do okresu Mnichovo Hradiště. 12. 6. 1960 byly obě obce administrativně sjednoceny.

V starých písemných pramenech najdeme záznamy v těchto vesnicích pouze ojedinele. Nejstarší zápis z roku 1379 se týká Břehů, v roce 1403 je zmiňován Václav ze Žďáru jako účastník při nadání březinského kostela. Žehrov se objevuje v roce 1543 (1534), stejně tak Skokovy. O Příhrazích viz níže. Co se Doubravy týče, předpokládá se, že je mladší než ostatní části obce a vznikla po třicetileté válce. Faktem je, že na mapách z poloviny 17. století ještě zanesena není. Nejstarší část obce, místo zvané V Chalupách, byla údajně vybudována na místě bývalého ovčína dařenického dvora.

Podrobnější informace o dění ve vsích můžeme získat až z 19. a 20. století. Jak se tedy žilo ve Žďáře a na Žehrově v této době?

Na počátku 20. století bylo v obci Žďár 308 obytných stavení, žilo zde 1242 obyvatel, Žehrov měl obyvatel 440 ve 100 domech.

Žďár byl především zemědělskou obcí. Pozorovatel zaznamenal, že usadlosti zde byly dvojího typu. „Na severní straně jsou statky či

chalupy, většinou dřevěné stavby s pavlačemi, před nimi dvůr či zahrada, na straně jižní menší zděné domky novějšího typu pro dělný lid. Podél silnice jsou vysázeny lípy. Po jedné straně jsou lípy malolisté, po druhé velkolisté, takže odkvétají-li jedny, začínají kvésti druhé, a šíří tak krásnou vůni po dlouhý čas, namnoze se tedy říká Žďár lipo-vý.“ Z událostí, které nejvíce ovlivnily život ve vesnici, musíme jmeno-

vat prusko-rakouskou válku v roce 1866. V průběhu června byly ve vsi ubytovány rakouské zásobovací oddíly, za nimi přišla pěchota a jízda. Vojáci bydleli po staveních, „všude jich bylo plno“. Před blížící se pruskou armádou lidé utekli do lesů, 26. června pak z Příhrazských skal poslouchali střelbu, vždyť nedaleko se odehrávala bitva o svijanský most. Prusové přenocovali na polích mezi Žehrovem a Žďárem, u cesty k čp. 8 ve Žďáře byla vykopána větší jáma, vystlaná slámou pak posloužila za noční útulek veliteli pruského vojska. Škody, které obyvatelé našli po návratu domů, byly obrovské. Padlým zbudovali pomník u myslivny Panny Marie, kde byli v zahradě ve společném hrobě pochováni.

Spolky

Žďár žil čilým spolkovým životem, připomeňme alespoň některé aktivity.

Už v roce 1865 byl zřízen **Potravní a konsumní spolek pro Žďár a okolí**, prodejnu zboží měl v domě čp. 22, kde prodával Jan Patočka. „Vadou špatné správy“ se spolek rozešel po sedmi letech existence.

V roce 1873 založili zdejší vysloužilci **veteránský spolek pro Žďár a okolí**, jehož předsedou byl Antonín Šálek, bývalý rakouský poddůstojník, později dozorce v cukrovaru v Dařenicích. Spolek si zakoupil vlastní prapor, který se světil při velké slavnosti u kapličky Panny Marie 5. 8. 1877. Svou hvězdnou chvíli zažil spolek zřejmě v roce 1880. Tehdy navštívil Sychrov rakouský korunní princ Rudolf a na jeho počest byl v žehrovské oboře uspořádán hon. Velitel Šálek byl pověřen uvítat prince a jeho doprovod při vstupu do obory. Na jeho německy pronesený projev údajně odpověděl princ slovy: „*Jsmo v Čechách, mluvmo česky.*“ Spolek se dobrovolně rozešel r. 1906.

Hasičský sbor o 36 mužích byl zřízen v r. 1886. Jeho prvním velitelem byl Josef Buriánek. Ve stejném roce vznikl i **hospodářský spolek Kodym**. V Doubravě vznikl hasičský spolek v roce 1892, v Břehách v roce 1904.

V letech 1872-1878 působila ve Žďáře **Občanská záložna Svornost**, v jejímž čele stál předseda Jan Hruška, farář ve Všeni. 29. 3. 1896 byl na ustavující valné hromadě v hostinci Josefa Hataše čp. 62 založen **Úvěrní a záložní spolek ve Žďáře**. Zpočátku měl 28 členů, z Mokrého, Doubravy, ze Žďáru, Příhraz, Břehů i Všeně. Starostou byl zvolen Čeněk Bičík. Úřadovalo se v místnosti krejčího Jana Peldy v čp. 92. Ke konci roku měl spolek už 45 členů, po 10 letech trvání jich bylo již 186, po 20 letech 210, po 30 letech 252 členů. Tak velký ústav potřeboval vlastní budovu, pro niž byl nakonec vybrán pozemek za školou. Stavba byla svěřena staviteli Josefu Kobosilovi z Doubravy, stála 85 000 Kč. Úřadovat se zde začalo 1. 1. 1928. Úřední místnosti se nacházely v přízemí, v patře byla kuchyň a pokoj s příslušenstvím. Tyto prostory byly pronajaty strážmistru Petru Tesařovi. V roce 1935 byl spolek přejmenován na **Kampeličku**. Nejvyšší vklady měl v roce 1932 – 2 237 846,10 Kč.

Z iniciativy řídícího učitele Františka Šetřila byla v roce 1895 založena Včelařská jednota pro okres Mnichovo Hradiště se sídlem ve Žďáře. Měla 92 členů. Jejich pokračovatelé pracují ve Žďáře dodnes a na příští

Kampelička

chalupník v Doubravách čp. 2, prodávajícím Josef Šágr.

Významnou roli v životě obce hrálo **ochotnické divadlo**. Jeho počátky spadají ve Žďáře do 80. let 19. století. V této době školní mládež za řízení řídicího učitele Františka Šetřila pořádala veřejná vystoupení zvaná Deklamatorní besedy. První divadelní představení Slepá babička sehráli žáci v zimě 1882-83 v hostinci u Hatašů. Dětská představení se pak opakovala každým rokem.

Od roku 1885 začali hrát také dospělí, každý rok uváděli jednu až dvě hry. Největšího úspěchu dosáhla v roce 1888 inscenace hry J. N. Nestroje Zlý duch Lumpacivagabundes, byla reprízována čtyřikrát. V roce 1898 bylo jeviště přemístěno od Hatašů do hostince Františka Lebedy. Po několikaleté přestávce sehrál v roce 1909 a 1910 představení **místní odbor Národní jednoty severočeské** za režie řídicího učitele Maštalíře. V roce 1912 se zrodila myšlenka založit stálý divadelní spolek, byl ustaven prozatímní výbor, vytvořeny stanovy a zažádáno o povolení. Stanovy **Spolku divadelních ochotníků** byly schváleny 31. 3. 1913. V té době měl spolek 31 členů, předsedou byl František Ječný, jednatelem Josef Bečka. Činnost spolku byla narušena vypuknutím 1. světové války, po jejím skončení se však znovu rozvinula naplno. Uvádělo se až 5 představení ročně, hrávalo se v přírodě v Příhrazích, pořádaly se plesy, šibřinky, josefské večírky, přednášky. Z výtěžků ze vstupného byla doplňována spolková knihovna, pořizovaly se nové dekorace, kostýmy, technické vybavení. V r. 1929 měl spolek 74 členů. Organizovaly se společné výlety na kolech i autobusem, jeviště se pronajímalo i jiným spolkům. S ochotníky vždy

rok chystají oslavy 120 let trvání svého spolku.

Dne 30. června 1908 byla v Doubravě založena organizace sociálně demokratické strany. Unikátem jsou zachované záznamy z prvních schůzí této organizace.

Konsumní družstvo se ustanovilo v Doubravách v roce 1910. Prvním starostou byl Josef Matoušek,

spolupracovala skupina místních hudebníků řízená Arnoštem Musilem. Výraznými osobnostmi spolku byli učitel Václav Štrobach a Josef Bečka, který byl jednatelem od počátků až do roku 1940.

V Doubravě působil **Spolek divadelních ochotníků Štěstěna**. Váže se k němu následující historka. Jednou byl spolek pozván na vystoupení do Březiny. Byla masopustní neděle, zuřila sněhová vánice, proto přišlo jen 5 návštěvníků a v pokladně byl schodek. Jeden z členů spolku tedy navrhl, aby celý výtěžek vsadili do loterie. A v příštím tahu všechna vsazená čísla vyšla!

Už na počátku 20. století vznikaly i **sportovní kluby**.

Klub velocipedistů byl ustaven v roce 1903. Měl 47 členů ze Žďáru, Žehrova a širokého okolí. Jeho členkami byly i ženy – slečna Cenefelsová, expeditorka ze Žďáru, a slečna Frydrychová z Arnoštic. Zakladatelem klubu byl Josef Šálek, obchodník ze Žďáru. Členové klubu pořádali společné výlety, organizovali přednášky, plesy a sehráli i divadelní představení. Jejich zásluhou byly u silnice vybudovány lavičky. Činnost spolku skončila po roce 1911.

Tělocvičná jednota Sokol byla v Doubravách založena r. 1908 především z popudu majitelů továrny Graniton Thona a Rydla. Dlouholetým starostou byl učitel František Seidl. Kromě vlastního cvičení hráli sokolové divadlo, pořádali dětské dny, tělocvičné akademie či mikulášské zábavy. V době první republiky existovala také **Dělnická tělocvičná jednota Doubrava-Žďár**.

V oblasti sportu se nejvýznamnějším oddílem ovšem stal **Jizeran**. Jeho počátky spadají do roku 1923, kdy vznikl díky nadšení Ludvíka Doška sportovní klub v Loukově a byl nazván Jizeran. Protože však neměl dobré podmínky pro svou činnost, za dva roky zanikl. Dva z jeho

Družstvo Jizeran ve 20tých letech 20. století

členů, bratři Kobosilové, se rozhodli pokračovat v Doubravě, kde byl nový klub oficiálně založen v červenci 1925. Měl tehdy 16 členů, první hřiště měl propůjčené ve Žďáře. Slovy kronikáře: „*S heslem Zdraví, síla a krása šel Jizeran vpřed a staral se poctivě o plnění krásného poslání. Podávali jsme pomocné ruky k překonání prvních nesnází, potírali jsme falešné předsudky o nebezpečném sportu. Bojovali jsme na zeleném trávníku za velmi těžkých podmínek. Byl to boj – závod, ve kterém se každý snažil druhého předstihnouti. Jedině silnější, vytrvalejší zvítězí: Pracovali jsme s chutí, třeba nás bylo maloučko a veřejnost nám kladla překážky (dokonce se nám do rána ztratily brankové tyče).*“ Všechny překážky ale byly postupně překonány. Jizeran získal hřiště v blízkosti hostince U Čapků, které postupně zveleboval. Fotbal se zde hrál každou neděli, kromě toho existovalo i dívčí družstvo házené. Členové klubu provozovali i jiné sporty, pořádali veselice, karnevaly. Hřiště Jizeranu se stalo místem společenského setkávání.

©

To už jsme se ale přenesli do období samostatného československého státu. Předcházely mu čtyři roky první světové války, které byly, tak jako všude, pro obyvatele velmi těžké. Kronikáři píšou o bídě, nedostatku potravin, rekvizicích a strachu z každého dopisu polní pošty. Jen z Doubravy padlo ve válce 21 mužů!

O vzniku republiky 28. 10. 1918 se dozvěděli ve Žďáře ve 4 hodiny odpoledne, kdy přinesl obecní strážník J. Žďárský z Dařenic telegram s touto zprávou. Okamžitě vyvolala velké nadšení, především mezi mlá-

Dne 1. 4. 1904 byl zřízen poštovní úřad. Vedla ho nejprve Terezie Ceneřslová, později Vojtěch Janeček. Původně byla pošta umístěna v chaloupce čp. 20, až v roce 1914 vystavěna pro ni pěkná budova

deží. Pořádaly se oslavy, ale vzpomínalo se i na ty, kdo už se domů nevrátili. V Doubravě byl 30. 7. 1922 odhalen pomník padlým, který zhotovil Jiří Čihulka. Ve Žďáře postavili pomník v roce 1926. Nová republika přijala zákon o pozemkové reformě, na základě kterého byly parcelovány šlechtické velkostatky. Obyvatelům Žďáru tak byly v roce 1923 přidělovány pozemky z rohanských

dvorů Borčice a Dařenic, v roce 1924 luka pod Žďárem a pozemky na Blatech. Na pozemcích u silnice byla postavena Nová Doubrava.

V roce 1921 započala jednání o elektrifikaci, dne 29. ledna 1922 se poprvé rozsvítily ve Žďáře žárovky, stalo se tak na hasičském plese. V roce 1930 byla schválena telefonisace, v červenci byly položeny kabely při silnici z Liberce do Prahy. Na poště byla zřízena veřejná telefonní hovorna v roce 1933.

Velkým problémem bylo zamokření půdy. O odvodnění pozemků se jednalo už v 60. letech 19. století, potom znovu v letech 90. Bylo vytvořeno vodní družstvo, schválen projekt, jednání se však neustále protahovala. Meliorační práce začaly v Kuželce až v roce 1922, dokončeny byly v roce 1924.

Od roku 1889 existovala ve Žďáře četnická stanice. Nejprve byla umístěna v domě Josefa Roubíčka čp. 33. Později byla několikrát stěhována, například do Doubrav do domu J. Kobosila, od roku 1921 byla v čp. 56 ve Žďáře, v domě p. Pazourové. Prvním velitelem byl Boh. Vácha, společně s ním sloužili ještě 2 další četníci.

30. léta přinesla hospodářskou krizi a nezaměstnanost, jíž byla více než Žďár postižena dělnická Doubrava. Nezaměstnaným byly vydávány stravovací poukazy, nárok na ně mělo přes 50 lidí. Přesto lidé nezapomínali na kulturu. V obci působil **Osvětový vzdělávací svaz**, který pořádal přednášky a různé lidovýchovné kurzy pro mládež i dospělé. Obecní knihovnu, jež měla v té době téměř 1000 svazků a více než 2 200 výpůjček za rok, vedl Arnošt Musil, kovář ze Žďáru. Když v roce 1968 zemřel, měl za sebou 48 let práce pro knihovnu. Lidé navštěvovali biograf Bio Legie v hostinci p. Černého, který zřídilo Sdružení legionářů v roce 1929.

V roce 1926 bylo zavedeno autobusové spojení na Sobotku a Turnov, jezdilo se nejprve přes Žďár, Doubravu, Ploukonice a Všeň, od roku 1931 i přes Svijany a Příšovice. V roce 1932 si osada Doubrava postavila vlastní hřbitov, Žďár pak o rok později. Oba jsou dílem stavitele Kobosila.

Ve vesnici bylo v té době až 8 provozoven pohostinství, více než 10 obchodů, 2 kovárny, 5 truhlářů, kolář, bednář, 4 krejčí, 4 obuvníci, 3 řezníci, 2 klempíři a řada dalších živností. K nejvýznamnějším zaměstnavatelům patřil keramický závod Graniton v Břehách, založený původně v roce 1897 Josefem Jünou z Turnova jako truhlářská dílna na rakve. Výrobu keramiky zde zavedli společně Rydl a Thon. Ve 30. letech se výroba několikrát změnila, přesto továrna stále zaměstnávala až 70 lidí. Dalším velkým podnikem byla Hyblerova textilní továrna v Dařenicích, původní cukrovar, a také stavební firma a píla Kobosilova.

Období protektorátu prožívali obyvatelé tíživě, během války zahynulo v koncentračních táborech nebo ve vězení 7 lidí. 17. 12. 1945 byl slavnostně na MNV odevzdán čsl. válečný kříž udělený prezidentem republiky in memoriam Bohuslavu Matouškovi za jeho zásluhy o osvobození, převzal ho syn Bohuslav. Všem obětem této války byla v roce 1947 zasazena do pomníku padlým pamětní deska. Květen roku 1945 přinesl bouřlivé události na železniční stanici, kde stál německý vojenský vlak hlídáný 38 muži. Střet příslušníků odboje s německou vojenskou jednotkou si vyžádal dva lidské životy a několik raněných.

Život se postupně vrátil do starých kolejí, velké změny ale přinesl rok 1948. Většina soukromých živností musela skončit, obchody a pohostinství se staly součástí Jednoty, řemeslníci své dílny zrušili. V roce 1952 bylo ustanoveno JZD, meze byly rozorány společně 14 kravskými potahy. Členové družstva však byli s hospodařením nespokojeni, proto se už o dva roky později družstvo rozpadlo. Pod nátlakem bylo v roce

1957 založeno znovu jako JZD Žďár – Příhrazy. O rok později vzniklo druhé družstvo Doubrava – Břehy.

V roce 1950 byl na MNV zřízen matriční úřad pro Březinu, Loukov, Žďár, Žehrov a Loukovec, z čehož vyplynula povinnost vykonávat svaatební obřady. Byla zřízena oddací síň, prvními zde oddanými byli manželé Kůrkovi ze Žďáru. Organizovaly se oslavy 1. máje a jiné politicky podmíněné akce. Z bývalých spolků pokračovali ve své činnosti hasiči a sportovci, ostatní byly zrušeny. Vznikly organizace nové, nejvýznamnější z nich **Svazarm** ustanovený v roce 1956. Pořádal terénní motocyklové závody, kursy výuky řízení motorových vozidel a vybudoval autokempink v Příhrazích.

Existovala **Osvětová beseda či Rada žen**, které pořádaly různé kulturní akce, včetně zájezdů do pražských divadel. Byla vybudována mateřská škola, zřízena dětská poradna.

V roce 1960 byl zrušen okres Mnichovo Hradiště a Žďár byl přičleněn k okresu Semily. Pro obyvatele by to znamenalo velké komplikace vzhledem k dopravní dostupnosti, proto vyjadřovali svou nespokojenost. Probíhala různá jednání, většinou neúspěšná, až byla podána žádost přímo na ÚV KSČ do Prahy. Poté byl Žďár definitivně zařazen do okresu Mladá Boleslav.

Škola

Za povšimnutí stojí nelehké začátky žďárské školy. Na poč. 19. století chodily děti ze Žďáru a Břehů do školy při farním kostele ve Všeni, z Příhraz a Doubravy do Březiny. Prvním vyučujícím ve Žďáře byl bývalý voják Hataš, který se po návratu živil jako krejčí a švec. Když mu přestal sloužit zrak, byl v létě obecním pastuchou a v zimě učil děti v čp. 61. Roku 1809 vyšlo nařízení, podle kterého měly Žďár, Žehrov, Skokovy a Mlejnice s přispěním vrchnosti zřídit ve Žďáře školu a věnovat učitelům i určité pozemky. Obec žďárská se tomu bránila, podpořil ji i učitel Jiránek ze Všene, který by přišel o sobotáles, a zažádali o odročení stavby, což jim bylo povoleno. Na místo toho bylo zřízeno ve Žďáře pouze přes zimu podučitelské místo, na jaře museli žáci znovu chodit do školy ve Všeni. Podučitelé se střídali a škola ve Žďáře stále nebyla. Až v roce 1833 vikář Nigrin inicioval zřízení samostatné školy, svijanské panství jí přispělo pomůckami. 2. dubna 1834 byl jmenován učitelem Josef Sobotka, který zde od r. 1826 vykonával místo podučitelské. Místnost k vyučování byla v té době stále jen pronajímána, učitel neměl byt, často bydlel s rodinou ve školní místnosti a stravoval se po domech. Nyní mu obec pronajala 4 korce půdy, což pro něho bylo důstojnější. V roce 1836 byla zřízena ovocná školka, kde učitel pěstoval 4 druhy ovocných stromků, tím si opět přilepšil. Lidé mu však záviděli, v zimě udělali díru do plotu a pouštěli do školky zajíce, kteří stromky ničili. I po roce

Škola Žďár

Expozitura školy v Doubravě

1848 po zrušení roboty „bylať škola považována za břemeno horší těch, jich konstituce odejmula“. Okresní hejtmanství v Ml. Boleslavi nařídilo postavit školu, občané se tomu stále bránili, a tak nakonec opravili místní pastušinu, kam se učitel přestěhoval a kde i učil. Změna v přístupu ke škole nastala, když byl do čela obce v roce 1861 zvolen *Jan Žďárský*. On sám s dalšími dvěma občany na vlastní náklady začali stavět školní budovu čp. 79, která byla dostavěna a vysvěcena v létě roku 1864 turnovským děkanem Janem Šolcem. Stavba stále přes 5 000 krejcarů. V roce 1873 byla rozdělena na dvě třídy, v roce 1879 byla zařízena tělocvična. Později byly přiškoleny i Příhrazy a Doubrava, škola se rozrůstala na třítřídní i čtyřtřídní. Proto bylo nutné postavit budovu novou. Jedná se o současnou školu čp. 102, která byla dokončena v roce 1886. Stará škola byla upravena na byty učitelů. Škola pak už žila svým běžným životem, konaly se veřejné zkoušky žáků, děti chodily se svými učiteli na vycházky do přírody, pořádaly se slavnosti a hojně navštěvované ovocnářské a hospodářské výstavy. V době, kdy byl velký počet dětí, se učilo i v pronajatých místnostech, v Doubravě byla zřízena expozitura. Učitelé se často střídali, někteří z nich však zde zanechali výraznější stopy. Jmenujme namátkou alespoň již výše zmíněného *Josefa Sobotku*, který byl za 52 let působení ve školství odměněn stříbrným křížem, dále pak učitele *Mikuláše Maštalíře*, *Aloise Šetřila*, *Václava Štrobacha*, *Františka Kopeckého*.

VÝZNAMNÉ STAVBY

Kaple

2. prosince 1898, v den 50. výročí nástupu Františka Josefa I. na trůn, se usneslo obecní zastupitelstvo postavit ve Žďáře kapli. Bylo rozhodnuto uspořádat sbírku. V létě následujícího roku se obrátili členové zastupitelstva na zdejšího rodáka dr. Matěje Kováře, aby pomohl s organizováním sbírky v Praze, kde učil. Rodina Kovářova věnovala na stavbu značné finanční prostředky, kromě jiného také pozemek o výměře 123 m². Pořídila celé vnitřní zařízení kaple, kostelní náčiní, značnou část bohoslužebných rouch, oltář, kazatelnu, lavice, financovala i vymalování a zasklení oken. Svými dary přispěli obyvatelé vesnice i okolí. Se stavbou (podle vzoru hřbitovní kaple v Pelhřimově) se začalo 2. června 1903. Po určitých problémech s místodržitelstvím byla kaple dostavěna stavitelem Kobosilem v červenci roku 1904. Vysvěcena byla 31. července 1904 světicím biskupem dr. Františkem Kráslem, při té příležitosti byla do bány vložena pamětní listina a drobné mince.

Kovárna čp. 10 je dnes státem chráněnou památkou. Jedná se o patrovou roubenou stavbu tzv. soboteckého typu. Přízemní zděná část budovy pochází zřejmě z 1. poloviny 18. století. Patro bylo vyzdviženo

v roce 1808 za majitele Josefa Peldy. V této roubené části budovy je obytná světnice a komora, kde bývali ubytováni tovaryši. V kovárně se pracovalo až do roku 1936. Dodnes je zachována v původním stavu i s veškerým vybavením. Naproti kovárně přes úzký dvorek stojí roubené přízemní stavení, jež vystavěl roku 1710 Václav Pelda jako obydlí pro kováře.

Další pamětihodností obce je prostý železný kříž stojící u čp. 36. U domu čp. 34 stála z doby kolem roku 1840 kamenná kaplička s výklenkem, v níž byl umístěn obraz Panny Marie s Ježíškem. V roce 1928 hodlal majitel domu Rudolf Lebeda rozšířit svůj hostinec o taneční sál a dostal od obce povolení kapličku zbourat. Nakonec však byla zachována a pouze přemístěna blíž k silnici.

Žehrov

Jak už bylo zmíněno výše, až do roku 1924 tvořily katastrální obec Žehrov čtyři osady – Žehrov, Skokovy, Srbsko, Kamenice. Na základě žádosti Žehrovských byla obec 12. dubna rozdělena a obec Žehrov od té doby sestávala z vesnice Žehrov a osady Skokovy.

Většina obyvatel byli vždy bezzemci nebo měli jen málo půdy, což je těžko mohlo uživit, proto museli námezdně pracovat. Pracovali především v panských lesích a u dvorů Borčice a Arnoštice. Za práci v lese pak měli drobné výhody, mohli si vzít např. trochu dřeva. Kdo odpracoval 6 dnů tzv. lásky, tj. pracoval při kopání a vysazování pasek zdarma, měl dovoleno nalámat si v určité dni v lese suché roští. Větší počet lidí pracoval také na Kopalově statku, kdysi zemanském, jehož majitel býval rychtářem. Při statku bývala i zájezdní hospoda.

Zvonička Žehrov

Na Žehrově stával svobodný mlýn („*mlejn perkrechtnej ziehrowskey*“), který je poprvé zmiňován počátkem 16. stol, kdy patřil vladyckému rodu Bavorských z Bavorské. Z tohoto rodu pocházel také Beneš Bavorský, který proslul jako biskup Jednoty bratrské. V roce 1548 Prokop z Bavorské prodal mlýn Petrovi Stařimskému a vystěhoval se s matkou kvůli svému náboženskému vyznání ze země. Majitelé mlýna jsou známi v 17., 18. i 19. století. V roce 1904 se na mlýn přičlenil Jaroslav Laušman, v majetku jehož rodiny je mlýn i dnes. Bohužel po požáru v roce 2005 způsobeném lidskou zlobou a závisť chátřá.

Zřejmě v roce 1879 byl založen **Čtenářsko-hospodářský spolek pro Žehrov a okolí**. Hlavní zásluhu na jeho vzniku měl hostinský Jan Bičík, předsedou byl dlouhá léta František Šetřil, řídicí učitel ze Žďáru. Členové měli spolkovou knihovnu, svého času nejbohatší z venkovských knihoven v celém mnichovohradištském okrese. Pořádali divadelní představení a různé slavnosti. Spolek vlastnil hospodářské stroje, jež si členové půjčovali za drobný poplatek. Vrchol činnosti spolku spadá do období let 1902-1920, kdy byl jeho předsedou Václav Souček, nájemce a pozdější majitel dvora v Borčicích. V lednu 1893 byl ustaven **Sbor**

dobrovolných hasičů Žehrov-Skokovy, měl 18 členů činných a 8 přispívajících.

Do života obce zasáhla 1. světová válka. Hned na začátku bylo povoláno 18 občanů, později i další. 17 jich ve válce zemřelo – padli na ruské, italské, srbské i rumunské frontě. Jim byl v roce 1929 postaven pomník na místě, které věnovala Marie Hajlichová, vdova po jednom z padlých. V roce 1923 proběhla parcelace dvora Borčice. Protože o půdu zažádali všichni zdejší občané, mohl každý dostat jen 0,60 ha.

V roce 1930 byla provedena elektrifikace obce, v roce 1941 byl zřízen telefon.

15. března 1939 už před 7 hodinou občané sledovali projíždějící oddíly německé armády, v roce 1945 zase letadla letící bombardovat německá města. Období protektorátu bylo samozřejmě pro občany Žehrova těžké. V lázních ve Skokovech bylo středisko Hitlerjugend, nadlesní na Belvíně, Němec Karel Lochnet, byl členem NSDAP. Přesto se někteří obyvatelé, např. František Marek či Josef Krsek, zapojili do činnosti odbojové skupiny Alex. Josef Mlejnek byl za snahu vyhnout se totálnímu nasazení poslán do koncentračního tábora Mauthausen. V únoru 1945 procházel vesnicí transport zajatců, někteří z nich uprchli a skrývali se v okolních lesích. Jednalo se o více než 60 osob. Většina obyvatel včetně místních hajných jim pomáhala, poskytovali jídlo a ošacení. Ne všichni však jednali tímto způsobem. Zeť Karla Lochneta, ač bývalý čs. letec, přistihl v lese 3 anglické zajatce a předal je četnictvu. V květnových dnech roku 1945 se místní obyvatelé zúčastnili odzbrojení německého vojenského vlaku v Loukově, správy obce se ujal do té doby ilegální národní výbor. Krátce po osvobození byl formálně konfiskován majetek Dr. Rohana, jeho zatímním správcem byl jmenován soudní úředník ze Žďáru J. Kučera.

Další změny přinesl rok 1948. Laušmanův mlýn byl znárodněn, stejně tak Mizerův obchod. Milan Hradil byl zatčen za rozšiřování letáků s protivládním obsahem a odsouzen na 1 rok, V. Čupík byl za protivládní činnost odsouzen na 5 let. V roce 1952 vzniklo JZD, kterému byl přidělen dvůr Arnoštice. Většina členů však z družstva brzy vystoupila. V roce 1958 byli donuceni stát se členy družstva znovu. Josef Krsek byl dokonce za některé výroky proti donucovacím metodám potrestán pětíměsíčním vězením.

Koncem padesátých let byla ale také rekonstruována a upravena státní silnice procházející obcí, byl zřízen místní rozhlas. Konala se divadelní, loutková i filmová představení. Lidé si zakoupili první televizory, osobní auta a elektrické pračky. To považoval kronikář za důležité zdůraznit.

Arnoštice byly původně zemanským statkem. V letech 1403-1409 je znám vladyka Bohuněk, připomínaný při nadání kostela ve Březině. Za Arnošticemi v lese Hol žil prý v jeskyni poustevník Matyáš Selpner, který byl pochován na hřbitově ve Všeni r. 1712. Velká část pozemků patřících dvoru Arnoštice byla zalesněna, tak vznikla r. 1868 bažantnice. **Břehy** (původní název Břehyryje) byly majetkem cisterciáckého kláštera Hradiště, v urbáři kláštera jsou zmiňovány okolo r. 1400. Po pádu kláštera císař Zikmund zastavil Břehy s jinými vesnicemi Bohuší z Ko-

Břehy

Prameny se zmiňují ne příliš lichotivě o knězi Mikulášovi z Břehů v letech 1372 – 1379. Přímo od papeže si vyprosil první faru, která se na klášterském panství uvolní, a pomocí lživého udání tak získal faru v Jablonném. Na faru však měli právo hradišští mniši, vzájemná pře se táhla dlouho, snad i kvůli tomuto sporu se vypravil r. 1376 hradišský opat Matěj do Říma. Klášter ve sporu nakonec zvítězil, dosadil si svého kněze a Mikuláš dostal faru ve Březině. I zde se však proti němu postavil další zájemce. Jak celý spor dopadl, se bohužel neví.

Podle písemných pramenů vznikla vesnice **Příhrazy** až v 18. století. Poprvé je uváděna v roce 1720 pod jménem Pržijhráz. Jejím zakladatelem byl hrabě Breda, který ji nazval Malé Zásadky, vžil se ovšem název Příhrazy ve významu při hrázi. Archeologické nálezy zlomků keramiky ovšem dokazují, že vesnice zde existovala již ve století 13. Pak zřejmě zanikla a později byla znovu obnovena. Příhrazy byly a jsou malou osadou čítající asi dvě desítky obytných domů. Přesto jsou místem známým a vyhledávaným. Důvodem je jistě bezprostřední blízkost pískovcových skal, které jsou chráněnou přírodní rezervací. Svou malebností lákaly Příhrazy již v 19. století, kdy můžeme hledat počátek zájmu o tuto turisticky zajímavou lokalitu.

V roce 1890 obdržel hostinskou koncesi pro čp. 2 Čeněk Janků. Svůj hostinec prodal v roce 1900 družstvu vlastníků zastoupenému MUDr. Jírou ze Skokov. Mezi 28 členy družstva byl např. okresní starosta, klášterský mlynář Josef Dürich, známý mnichovhradišský stavitel František Dáamec, hoteliér Mates, úředník Řezníček či učitel Maštaliř. Noví majitelé se netajili tím, že

Příhrazy, 1914

váně na Frydštejně, od něho se potom dostal statek Hynkovi z Valdštejna. Jemu potvrdil majetek král Jiří i později Vladislav. Po krátké přestávce po Hynkově smrti patřily Břehy opět jeho synům a později, neznámo kdy, přišly k panství maloskalskému, a tudíž do majetku Vartemberků.

hostinec koupili i proto, aby nepřípadl knížeti Rohanovi, jenž už dříve koupil v Příhrázích některé usedlosti a chtěl celé území zalesnit a tím vesnici zničit. Družstvo postavilo nejprve lednici, nad ní verandu s kuzelníkem a později i hotel s 10 místnostmi. Zachované návštěvní knihy pensionu svědčí o tom, že byl od jara do podzimu vyhledávaným místem nejrůznějších skupin turistů. V roce 1929 družstvo prodalo pensionát Václavu Kolomazníkovi ze Březiny. Po roce 1948 přešel celý objekt do majetku Jednoty v Mnichově Hradišti. Z iniciativy komise pro cestovní ruch v Mnichově Hradišti zde bylo na počátku 60. let za pomoci brigádníků z Klubu českých turistů, horolezců a dalších spolků vybudováno koupaliště. V roce 1967 byl vystavěn hotel, a aby nemuselo být uzavřeno pohostinství po dobu stavby, postaven vedle pavilonu Amigos. Po řadu let byl hotel vyhledávaným a navštěvovaným. Na začátku 90. let přešel do soukromých rukou. Ať už byly příčiny jakékoliv, faktem je, že známý hotel Příhrazy už neexistuje a na chátrající budovu je pohled velmi smutný. Bývalou „slávu“ Příhráz dnes zachraňuje především autokempink, jehož majitelem a provozovatelem je Automotoklub Doubrava, nástupce Svazarmu, který zde kempinkový tábor na počátku 60. let vybuvoval.

První písemná zmínka o **Skokovách** patří do roku 1543. I zde však archeologické nálezy svědčí o tom, že vesnice tu stávala už před 700 lety. Byla ovšem rozložena více severněji, přímo u břehu říčky Žehrovky. Skokovy se ovšem staly známými především na přelomu 19. a 20. století. V letech 1898-1923 zde totiž žila Klotilda Hoppeová, lidová léčitelka, známá jako Skokovská bába. Provozovala zde hostinec čp. 13, později postavila ještě dům čp. 17, kde zřídila i rašelinné lázně. Měla za sebou 9 let zkušeností ze sanatoria v Lipsku a získala i odborné znalosti. Léčila různými způsoby - mastmi, masážemi, vodoléčbou. Přicházeli za ní lidé z širokého okolí a ochotně se podřizovali jejím někdy podivným příkazům. Často však měla problémy s úřady a soudy, její činnost byla označována za nepovolenou. I proto se spojila s lékařem Jírou, pozdě-

Skokovy

ji s MUDr. Josefem Hradilem, jimž byly lázně oficiálně povoleny. Po smrti Klotildy Hoppeové vedl hostinec její synovec Osvald Hanuš, v meziválečné době byl známý jako penzion U Hanušů. Dnes se jmenuje Ráj, z bývalých lázní je penzion Espero. Lázně byly v roce 1948 dány pod národní správu a provoz zastaven. Později byly znárodněny a byl zde zřízen domov pro řecké děti, později domov českých dětí. Po roce 1989 byl objekt vrácen původním majitelům a zásluhou MUDr. Josefa Hradila se stal místem setkávání esperantistů z celého světa.

ji s MUDr. Josefem Hradilem, jimž byly lázně oficiálně povoleny. Po smrti Klotildy Hoppeové vedl hostinec její synovec Osvald Hanuš, v meziválečné době byl známý jako penzion U Hanušů. Dnes se jmenuje Ráj, z bývalých lázní je penzion Espero. Lázně byly v roce 1948 dány

Současnost

V obci Žďár žije v současnosti kolem 1300 obyvatel. Ordinuje zde praktická lékařka, existuje zde základní škola (ve Žďáře) a mateřská škola (v Doubravě), jejíž budova byla v roce 2012 renovována. Vznikla druhá třída, která zvýšila kapacitu školky. V základní škole bylo postaveno nové sociální zařízení, výdejna jídla s ohřevem, zbudován bezbariérový přístup do školy a nové parkoviště. Již dříve došlo s využitím dotace k renovaci zahrady a školního hřiště. Obec vybudovala také chodník se zábradlím okolo kaple a přechod pro chodce, aby zajistila větší bezpečnost děti jdoucích do školy.

V obci je zaveden vodovod a plyn. Největší stavbou v současné době je kanalizace. Jedna její etapa byla dokončena, další se připravuje.

Působí zde *několik spolků*, nejaktivnější z nich jsou *hasiči*. *Samostatné sbory existují v Doubravě, ve Žďáře, na Žehrově a v Břehách*. Pravidelně se účastní soutěží v hasičském sportu, pracují s dětmi a mládeží. Doubravský a žehrovský sbor oslavily před dvěma lety 120 let svého trvání.

Od roku 1993 existuje *Klub Px*, spolek žen pod vedením Jany Fejtkové, které se pravidelně scházejí na různých společensko sportovních akcích. A proč Px? No, přece klub děvčat pěkných, pilných, pracovitých, přitažlivých, pečlivých, „poctivých“, pravdomluvných, příjemných...!

Kromě těchto dvou spolků existuje v obci také *Myslivecké sdružení Žďár-Doubrava*, které obhospodařuje 1005 ha polností a luk, dobrovolný spolek rybářů a spolek hráčů karet. Zapomenout nelze samozřejmě na *Jizeran*, o němž jsme se zmiňovali výše. Dnes tento fotbalový klub kromě oddílu mužů pracuje s dětmi, od minižáků, přes mladší a starší žactvo až k dorostu.

Mnoho akcí pro děti a dospělé pořádá *osadní výbor Žehrov*. Pravidelně se konají plesy a maškarní karneval. Nezapomíná se na staré tradice, slaví se posvícení, pálí se čarodějnice, vesnicí obcházejí Barborky. Občané se scházejí k popovídání si o historii jejich bydliště a prohlížení starých fotografií a dokumentů. Pro děti se organizují sportovní a dopravní odpoledne, k čemuž slouží nově vybudovaný areál u rybníka. Velmi neobvyklou akcí je recesistické slavení 1. máje.

ZAJÍMAVOSTI

Obora Žehrov

Vznik žehrovské obory je zachycen v sychrovské zámecké kronice těmito slovy: „*Již v roce 1829 předložil svijanský lesní úřad Jeho Jasnosti knížeti Carlu Rohanovi projekt na založení obory v žehrovském lesním revíru. Po jeho schválení byl do poloviny roku 1831 díl lesa o ploše 517 jiter a 1218 čtverečních sáhů (necelých 298,5 ha) ohrazen zčásti zdí, zčásti sekanými latěmi (hrázkou) a byla tam postavena myslivna Bellevue. Do této nové obory bylo převezeno 149 kusů daňčí zvěře ze Štířína. Bylo zakoupeno 60 kusů daňčí zvěře, 4 kusy vysoké zvěře a 4 kusy černé zvěře z obory hraběte Sternberga v Častolovicích, a z obory hraběte Waldsteina byl koupen jelen šestnácterák, 3 kusy vysoké zvěře a 10 kusů černé zvěře.*“ Obora existuje dodnes, jsou v ní chováni

především mufloni. Kronika popisuje také jednu rohanskou rodinnou tradici: „...vždycky, když dobré nebe obdarovalo princem manželství Jeho Jasnosti prince Benjamina Rohana a Její Jasnosti princezny Stephanie Rohanové, rozené princezny Croy, uzavřené 3. října 1825, byl na Kozím hřbítku vysazen jeden dub. Postupně, počínaje 13. červnem 1826 a konče 9. prosincem 1835, zkrášluje pět dubů toto nádherné místo...”. Lokalita je dodnes zvaná „U pěti princů”.

Myslivna Belvín nebyla jediným obytným stavením v oboře. „V dubech“ stávala hájovna, která sloužila svému účelu ještě v předválečné době.

Další myslivnou byla samota u Panny Marie stojící na cestě k Příhrázům. V roce 1860 zde vyhořela kolna na seno. Ukázalo se, že oheň založil tulák František Dobiš. Za svůj čin byl odsouzen na 15 let do kartouz. Po uplynutí trestu se zdrav vrátil do Žďáru a zde se oženil.

Rybníky.

Žďár byl obklopen třemi velkými rybníky, které byly zřízeny zřejmě už v 15. století. Pod žehrovským mlýnem se rozkládal *Žďárský rybník*, který je zmiňován v roce 1564 při dělení majetku Adama z Vartemberka, rozlohou 190 jiter byl na Žehrovce největší. Byl vypuštěn v roce 1825 a přeměněn na louky. *Žehrovský rybník* se rozkládal mezi Žehrovem a Borčicemi pod osadou Skokovy, vypuštěn byl před rokem 1814 a přeměněn na pole, později na louky. Třetím rybníkem byl *Žabakor*. U Příhraz a Arnoštic se nacházely 3 panské rybníky pro chov mladých kaprů – *Hoření, Dolení a Zezulek*. U žehrovského mlýna bývala rybí sádka – sádecký tam bydlel v domku čp. 15.

Roku 1822 byl na polích mezi Doubravou a dařenickým dvorem založen knížecím lesmistrem Františkem Keilem honební remíz, který existoval ještě v roce 1880.

Žďár byl jednou z posledních vesnic v širokém okolí, kde se dodržovala středověká tradice obchůzek mikulášského průvodu. S Mikulášem kromě dnes známých čertů a chodili 4 andělé, mnich františkán, žid, kominík, jezdec na brúně (na koni) a další chasa. Jeden člověk vždy vybíral do pokladničky peněžitě dárky. Tento průvod bylo možné potkat ve Žďáře 5. prosince ještě v roce 1900.

V roce 1822 se v Žehrově narodil malíř *Josef Žák*. Byl synem obecního pastýře, na náklady mecenáše továrníka Leitenbergra z Josefova Dolu vystudoval a podnikl cestu do Říma. Proslul jako malíř portrétů, náboženských a historických obrazů, které jsou zachovány v muzeu v Turnově, Ml. Boleslavi a v kostele v Katusicích. Zemřel mladý v roce 1859 v Mnichově Hradišti.

Obec Žďár leží uprostřed kraje, který je vhodný pro turistiku, cykloturistiku, horolezectví i odpočinek. Může být východiskem k řadě zajímavých výletů do přírody i za historickými památkami. Vždy sem přijíždělo a dodnes přijíždí mnoho návštěvníků, kteří dokáží vnímat krásu tohoto kraje. Zařaďte se mezi ně i vy! Litovat nebudete.

Jana DUMKOVÁ

Touto cestou děkuji všem, kdo mi při psaní tohoto článku pomohli svým vyprávěním, zapůjčením materiálů či poskytnutím jiných podkladů. Jmenovitě paní Olze Musilové (tetě mého manžela a majitelce té krásné žďárské kovárny), paní Olze Volfové, paní Janě Markové, paní Monice Vrabcové, paní Janě Fejtkové, panu Josefu Bečkovi, panu Josefu Dumkovi, panu Josefu Šnajdrovi, panu Vladimíru Markovi, panu Karlu Jeníčkovi.